

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.16>
УДК 343.985 (477)

Віталій Усагий

кандидат юридичних наук, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3325-4530>
e-mail: usatii.v.o@gmail.com

Почеркознавчі експертизи у розслідуванні господарських кримінальних правопорушень

Віталій Усагий

Обґрунтовано доцільність визначення правових і тактичних заasad підготовки до призначення почеркознавчих експертиз під час розслідування господарських кримінальних правопорушень. З урахуванням складності механізму таких злочинів, що нерідко супроводжуються використанням підроблених документів, розкрито значення спеціальних знань у сфері почеркознавства для розв'язання завдань, які виходять за межі компетенції органів досудового розслідування та суду. Визначено, що ефективність експертного дослідження значною мірою залежить від якісної підготовки: правильного формулювання запитань, забезпечення достатньої кількості якісних порівняльних зразків почерку та дотримання процесуальних вимог їх відібрання. Особливу увагу приділено виокремленню типових проблем у практиці призначення експертиз і аналізу прикладів із судової практики. Обґрунтовано значення тактичних підходів до відбирання вільних, умовно-вільних та експериментальних зразків, що містять різноманітність тексту, повторюваність записів і фіксування обставин їх надання. Дійшли висновку, що тільки за умов дотримання комплексного підходу до підготовки експертизи можливе отримання достовірного висновку експерта, який матиме належну доказову силу в межах кримінального провадження.

Ключові слова: господарський злочин; економічний злочин; слідча (розшукова) дія; спеціальні знання; експертиза; почеркознавче дослідження.

Постановка наукової проблеми. Механізм учинення господарських злочинів складний, оскільки проявляється у формі як одиничних, так і багатоепізодних протиправних діянь. До таких діянь, зокрема, належить укладання низки господарсько-правових і цивільно-правових договорів. Реалізація злочинного умислу в межах подібних кримінальних правопорушень часто супроводжується використанням нікчемних договорів і підроблених (сфальшованих) документів, зокрема таких, що містять неправдиві відомості або окремі підроблені реквізити. Це зумовлює необхідність виявлення ознак фальсифікації, зокрема шляхом експертного дослідження відповідних матеріалів, доказування таких фактів і врахування їх при наданні правової оцінки діям окремого суб'єкта злочину або групи осіб, яка діяла за попередньою змовою.

Спеціальні знання у кримінальному провадженні відіграють важливу роль, адже на їх основі створюються передумови для розв'язання завдань, що виходять за межі компетенції суду й органів досудового розслідування. У межах господарських кримінальних правопорушень до таких завдань належать визначення автентичності підпису, з'ясування автора рукописного тексту тощо. Розв'язання подібних питань лежить у площині можливостей почеркознавчої експертизи, а тому доцільно визначити як її можливості, так і проблемні аспекти призначення саме в контексті розслідування господарських кримінальних правопорушень.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Почеркознавча експертиза є одним із найдавніших і водночас найбільш поширених різновидів криміналістичних експертних досліджень. Аналіз почерку проводився із судовою метою ще в період Давнього Риму та закріплювався

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

The expediency of determining the legal and tactical principles of preparation for the appointment of handwriting examinations during the investigation of economic criminal offenses is substantiated. Taking into account the complexity of the mechanism of such crimes, which are often accompanied by the use of forged documents, the significance of special knowledge in the field of handwriting is revealed for solving tasks that go beyond the competence of pre-trial investigation bodies and the court. It was determined that the effectiveness of expert research largely depends on quality preparation: correct formulation of questions, provision of a sufficient number of high-quality comparative handwriting samples and compliance with procedural requirements for their selection. Particular attention is paid to the identification of typical problems in the practice of appointing expertise and analyzing examples from court practice. The value of tactical approaches to the selection of free, conditionally free and experimental samples containing text diversity, repeatability of records and fixing the circumstances of their provision is substantiated. We came to the conclusion that only under the conditions of compliance with the complex approach to the preparation of the examination, it is possible to obtain a reliable opinion of the expert, which will have the appropriate evidentiary value within the framework of criminal proceedings.

Keywords: economic crime; economic crime; investigative (research) action; expertise; expertise; calligraphy research.

в законодавстві епохи правління візантійського імператора Юстиніана (V—VI ст.). Методичні засади судово-почеркознавчої експертизи сформувалися переважно в другій половині XX століття, коли тексти документів переважно створювалися вручну¹.

Далі, із розвитком суспільства, науки та техніки вдосконалювалися не лише способи вчинення кримінальних правопорушень, але й теоретичні основи експертного дослідження почерку, які намагалися відповідати викликам часу. Проблематику почеркознавства та тактики призначення відповідних досліджень тривалий час вивчали і продовжують розроблювати провідні вчені, зокрема Л. Ароцкер, Г. Бідняк, О. Воробей, С. Гонгало, М. Грига, В. Іщенко, Е. Івакін, С. Качурін, Н. Клименко, Н. Комісарова, Т. Копильченко, З. Меленевська, Д. Мельник, М. Салтевський, Є. Свобода, С. Тюленев, О. Шведова й інші. Поміж ключових напрацювань, що знайшли висвітлення на науковій ниві на сьогодні: дослідження методики неідентифікаційних досліджень почерку; аналіз особливостей підписів за обмеженого зорового контролю, вивчення типових експертних помилок і протидії під час проведення експертиз. Проте попри значну увагу до окремих аспектів, досі недостатньо висвітленими залишаються питання, пов'язані з проблемами, що виникають на етапі підготовки до призначення та безпосереднього делегування проведення почеркознавчих експертиз судовим експертам. Це й зумовлює актуальність подальших наукових пошуків у цій сфері.

Важливим досягненням є становлення природничо-наукових засад почеркознавства, зокрема вивчення механізму письма з позицій рухової анатомії та біомеханіки. Паралельно сформовано розвинений понятійно-категоріальний апарат, що забезпечує єдність теоретичних і прикладних підходів у практиці експертних досліджень. Система ознак почерку, а також критерії оцінювання їх ідентифікаційної значущості перебувають у стані постійного наукового вдосконалення. Ґрунтовно досліджено питання сталості почеркових ознак і характеру їх змін під впливом природних і штучних дестабілізуючих чинників, зокрема вікових змін, захворювань, специфічних умов письма, а також навмисного спотворення почерку виконавцем².

Суттєвого розвитку набула методика експертного дослідження складних почеркових об'єктів, що знайшло відображення в розробленні спеціалізованих методичних рекомендацій щодо аналізу записів обмеженого обсягу, цифрових позначень, підписів осіб похилого та старечого віку, рукописів, виконаних зі свідомою зміною почерку, з наслідуванням друкованих літер, незвичною для письма рукою тощо. Значно розширено можливості дослідження малооб'ємних почеркових об'єктів шляхом упровадження комплексних методик, що сприяють підвищенню надійності та обґрунтованості висновків експертів.

Визнаючи наукову й практичну цінність напрацювань попередніх дослідників, погоджуємося з ученими, які вказують про недостатнє розроблення аспектів проведення судово-почеркознавчої експертизи підписів і коротких записів, виконаних із застосуванням технічних засобів і прийомів. У зв'язку з цим наявна об'єктивна потреба в подальшому теоретичному осмисленні зазначеної проблематики з урахуванням та розвитком наявних наукових здобутків, що дасть змогу ефективно реалізувати виявлений потенціал на практиці. Особливо актуальним це є в умовах XXI століття, коли розвиток судово-технічного дослідження документів безпосередньо пов'язаний зі стрімким технологічним прогресом у сфері поліграфічного та офісного обладнання, цифровізації

¹ Іщенко В. А. Становлення та розвиток почеркознавства : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. С. 18–22. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0412U002193>.

² Грига М. А. Криміналістичне дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с. ; Івакін Е. О. Теоретичні та методичні питання неідентифікаційних досліджень в судовому почеркознавстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 16 с. ; Копильченко Т. Ю. Експертні помилки у почеркознавчому дослідженні та шляхи їх подолання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 16 с. ; Комісарова Н. О. Криміналістичне дослідження підписів, виконаних в умовах обмеженого зорового контролю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 20 с. ; Мельник Д. В. Дослідження малоінформативних підписів методом структурно-геометричних характеристик : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2012. 18 с. ; Сиротенко Н., Тамошонайте Р., Абрисимова В. Вирішення окремих інтеграційних завдань у судово-почеркознавчій експертизі. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2021. С. 135–152.

Vitaly Usatii

SCHRIFTVERGLEICHENDE GUTACHTEN BEI DER ERMITTLUNG VON WIRTSCHAFTSSTRAFTATEN

Begründet wurde die Zweckmäßigkeit der Bestimmung rechtlicher und taktischer Grundlagen für die Vorbereitung zur Anberaumung schriftvergleicher Gutachten während der Ermittlung von Wirtschaftsstraftaten. Unter Berücksichtigung der Komplexität des Mechanismus solcher Verbrechen, die nicht selten mit der Verwendung gefälschter Dokumente einhergehen, wurde die Bedeutung von Spezialwissen im Bereich der Schriftvergleichung für die Lösung von Aufgaben offengelegt, die über die Kompetenz der Organe des Vorverfahrens und des Gerichts hinausgehen. Es wurde bestimmt, dass die Effizienz der gutachterlichen Untersuchung in hohem Maße von einer qualitativen Vorbereitung abhängt: der korrekten Formulierung der Fragen, der Sicherstellung einer ausreichenden Menge qualitativer Vergleichsschriftproben und der Einhaltung der prozessualen Anforderungen bei deren Entnahme. Besonderes Augenmerk wurde auf die Herausarbeitung typischer Probleme in der Praxis der Anberaumung von Gutachten und die Analyse von Beispielen aus der Gerichtspraxis gelegt. Begründet wurde die Bedeutung taktischer Ansätze bei der Entnahme freier, bedingt freier und experimenteller Proben, welche Textvielfalt, Wiederholung von Einträgen und die Fixierung der Umstände ihrer Abgabe beinhalten. Es wurde die Schlussfolgerung gezogen, dass nur unter der Bedingung der Einhaltung eines komplexen Ansatzes bei der Vorbereitung des Gutachtens die Erlangung einer glaubwürdigen Schlussfolgerung des Experten möglich ist, die über angemessene Beweiskraft im Rahmen des Strafverfahrens verfügt.

Schlüsselwörter: Wirtschaftsverbrechen, Wirtschaftsstraftat, Ermittlungshandlung, Spezialwissen, Expertise (Gutachten), schriftvergleichende Untersuchung.

низки сфер суспільного життя тощо. Указані обставини актуалізують потребу в глибокому науковому та практичному аналізованні цієї проблеми, спрямованому на підвищення ефективності експертної діяльності у сфері почеркознавчих досліджень та коректного застосування їхніх можливостей у сфері кримінальної юстиції.

Мета статті — розкрити й схарактеризувати правові й тактичні засади підготовки до призначення почеркознавчих експертиз під час розслідування господарських кримінальних правопорушень.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі почеркознавство сформувалося як високорозвинена спеціалізована галузь теорії судової експертизи та криміналістичної техніки. Тривалий еволюційний розвиток почеркознавства характеризується системним науковим дослідженням закономірностей формування письма та почерку із залученням досягнень комплексу природничих, медичних і соціальних наук, що зумовило створення та постійне вдосконалення методики проведення почеркознавчих експертиз. У межах цієї галузі сформовано фундаментальні теоретичні положення, що ґрунтуються на даних фізіології, нейронаук, психології, психіатрії та інших суміжних дисциплін і є цілісною системою наукових знань про почерк як об'єкт ідентифікаційного експертного дослідження.

Почерк як об'єкт експертного дослідження характеризується значним інформаційним потенціалом. З одного боку, він є носієм індивідуальної інформації про особу виконавця, що дає змогу розв'язувати ідентифікаційні завдання з метою встановлення конкретної особи. З іншого боку, у почерку відображаються психофізіологічні особливості людини й умови виконання письмового акту. Отже, почерк містить своєрідно закований комплекс відомостей як про особистість виконавця, так і про обставини та умови виконання рукописного тексту, що зумовлює його особливу доказову цінність у кримінальному провадженні.

Почеркознавча експертиза є дослідженням, яке проводиться у передбаченому законом порядку експертом, який має спеціальні знання у сфері почеркознавства, з метою встановлення фактів і обставин, які мають доказове значення в судових справах³. Також пропонують визначати це дослідження як «кваліфіковане експертне дослідження почеркового матеріалу, що проводиться на підставі відповідного рішення суду, органу досудового розслідування або договору із замовником з метою ідентифікації виконавця рукописного тексту або вирішення комплексу неідентифікаційних завдань відповідно до затверджених методик»⁴.

Згідно з положеннями Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз провідним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, зокрема коротких записів і підписів. Окрім цього, методика експертного дослідження передбачає розв'язання неідентифікаційних (діагностичних і класифікаційних) завдань, поміж яких установлення факту виконання рукопису під впливом сторонніх чинників; визначення статі виконавця; з'ясування його належності до певної соціально-демографічної групи (наприклад, за віковою ознакою) тощо⁵. З метою реалізації зазначених завдань експерту надається почерковий матеріал, який відображає індивідуальні ознаки письма конкретної особи в обсязі, достатньому для обґрунтованого вирішення поставлених питань. Відтак, саме такий матеріал виступає об'єктом почеркознавчої експертизи.

Результативність виконання як ідентифікаційних, так і неідентифікаційних завдань почеркознавчої експертизи значною мірою залежить від ефективної підготовки до її призначення. Саме на цьому етапі закладаються основи достовірності та повноти експертного дослідження, ви-

³ Юзішина Т. В. Проблематика проведення судово-почеркознавчої експертизи при ідентифікаційному дослідженні почерку та підписів в електронних документах. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2023. №1 (25). С. 58. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1\(25\)-56-61](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1(25)-56-61)

⁴ Тюленев С. А. Можливості почеркознавчої експертизи у розслідуванні рейдерства. Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України. 2023. № 14. С. 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-9656/2024-14-3>.

⁵ Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

Vitaly Usatii

EXAMENS D'ÉCRITURE MANUSCRITE DANS LE CADRE DES ENQUÊTES SUR LES INFRACTIONS PÉNALES ÉCONOMIQUES

L'opportunité de définir les principes juridiques et tactiques de la préparation d'une expertise graphologique dans le cadre d'enquêtes sur des infractions économiques est démontrée. Compte tenu de la complexité du mécanisme de ces infractions, souvent caractérisées par l'utilisation de faux documents, l'importance d'une expertise graphologique pointue pour résoudre des problématiques dépassant les compétences des organes d'instruction et des tribunaux est mise en évidence. Il est établi que l'efficacité de l'expertise repose en grande partie sur une préparation rigoureuse : formulation pertinente des questions, constitution d'un nombre suffisant d'échantillons graphologiques comparatifs de haute qualité et respect des exigences procédurales relatives à leur sélection. Une attention particulière est portée à l'identification des problèmes courants rencontrés lors de la désignation d'experts et à l'analyse d'exemples tirés de la jurisprudence. L'importance d'une approche tactique pour la sélection d'échantillons libres, conditionnellement libres et expérimentaux, garantissant la diversité textuelle, la reproductibilité des enregistrements et la consignation des circonstances de leur constitution, est démontrée. En conclusion, seule une approche globale de la préparation d'une expertise permet d'obtenir une expertise fiable, ayant une valeur probante appropriée dans le cadre d'une procédure pénale.

Mots-clés : crime économique; crime économique; enquête (recherche); connaissances spéciales; examen; étude de l'écriture.

значаються його можливості й межі. Належне формулювання запитань експерту, забезпечення експерта достатнім за обсягом і якістю порівняльним матеріалом, дотримання вимог до умов отримання зразків — усе це прямо впливає на інформативність об'єкта експертизи та, відповідно, на обґрунтованість висновку експерта.

У практиці часто трапляється, коли суд або слідчий орган через відсутність належної фахової підготовки або досвіду формулює завдання експерту в надто загальній, неконкретній формі, що унеможливило їх ефективне розв'язання.

Ще однією проблемою є подання зразків для порівняння, які не відповідають вимогам методичних рекомендацій: зібрані в неналежних умовах, зі спотворенням природних ознак почерку тощо.

Особливе значення має процесуально коректне отримання вільних (тобто створених поза експертизою у природних умовах) та експериментальних зразків (створених під контролем уповноваженої особи в межах кримінального провадження). Зокрема, на прикладі судової справи № 462/3797/21 (кримінальне провадження № 3202114000000046) можна обґрунтовано зазначити важливість цього аспекту. У межах провадження призначалася почеркознавча експертиза з метою ідентифікації виконавця підписів у документах, поданих для державної реєстрації юридичної особи. Важливим чинником, що забезпечив можливість проведення повноцінного дослідження, стало забезпечення експерта достатнім обсягом вільних та експериментальних зразків почерку підозрюваного, отриманих у межах відповідної процесуальної процедури.

Зразки були отримані в межах тимчасового доступу до речей і документів, а також добровільно надані обвинуваченим у межах досудового розслідування. Зазначені дії були оформлені належним чином і відповідали вимогам чинного кримінального процесуального законодавства. Це дало змогу експерту здійснити комплексний порівняльний аналіз та дійти категоричного висновку про те, що підписи в досліджуваних документах були виконані саме обвинуваченим. Цей висновок був визнаний судом допустимим та належним доказом і став важливим елементом доказової бази, що у поєднанні з іншими доказами обґрунтувала винуватість особи в учиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 205-1 КК України, навіть попри неодноразові заперечення сторони захисту⁶.

Водночас у практиці розслідування господарських кримінальних правопорушень можливість відібрання зразків почерку в особи ускладнюється або навіть унеможливується внаслідок позиції сторони захисту. Це має місце у разі, коли підозрювана або обвинувачена особа відмовляється надавати зразки почерку, посилаючись на конституційне право не свідчити проти себе (ст. 63 Конституції України). Відсутність зразків призводить до того, що експерт змушений формулювати імовірні (не категоричні) висновки або взагалі не може провести ідентифікацію виконавця рукопису. Це суттєво знижує доказову цінність висновку експерта або навіть виключає можливість його застосування як належного доказу в суді.

Отже, систематичне ненадання або формальне надання зразків з боку учасників кримінального провадження є однією з ключових проблем, що знижують ефективність застосування судово-почеркознавчих експертиз як засобу встановлення предмету доказування у справі. З огляду на це, надзвичайно важливо забезпечити процесуально правильне відбирання як вільних, так і експериментальних зразків з дотриманням добровільності, належного фіксування процесу та з урахуванням кількісних і якісних вимог до порівняльного матеріалу.

Ще одним критично важливим чинником, що визначає ефективність і достовірність результатів почеркознавчої експертизи, є надання достатньої кількості порівняльних зразків почерку або підписів особи. Практичне підтвердження цього положення має місце у справі № 466/4886/21 (провадження № 1-кп/466/170/23), де обвинувачення стосувалося внесення завідомо неправдивих відомостей у документи, подані для державної реєстрації юридичної особи (ст. 205-1 Кримінального кодексу України).

⁶ Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 05 квітня 2023 р. у справі № 462/3797/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110015197>.

Vitaly Usatii

**BADANIE PISMA RĘCZNEGO
W DOCHODZENIU W
SPRAWIE PRZESTĘPSTW
GOSPODARCZYCH**

Artykuł uzasadnia celowość określenia prawnych i taktycznych zasad przygotowania do wyznaczenia badań pisma ręcznego w toku dochodzenia w sprawie przestępstw gospodarczych. Biorąc pod uwagę złożoność mechanizmu takich przestępstw, którym często towarzyszy posługiwanie się sfałszowanymi dokumentami, autor wskazuje na znaczenie wiedzy specjalnej z zakresu pisma ręcznego dla rozwiązywania zadań, które wykraczają poza kompetencje organów ścigania i sądów. Ustalono, że skuteczność badań eksperckich w dużej mierze zależy od jakości przygotowania: prawidłowego sformułowania pytań, zapewnienia wystarczającej liczby wysokiej jakości próbek porównawczych pisma ręcznego oraz zgodności z wymogami proceduralnymi dotyczącymi ich wyboru. Szczególna uwaga poświęcona jest identyfikacji typowych problemów w praktyce wyznaczania badań oraz analizie przykładów z praktyki sądowej. Autor uzasadnia znaczenie taktycznego podejścia do pobierania próbek swobodnych, warunkowo swobodnych i eksperymentalnych, które obejmuje różnorodność tekstu, powtarzalność zapisów i rejestrowanie okoliczności ich dostarczenia. Autor konkluduje, że tylko przy zintegrowanym podejściu do przygotowania ekspertyzy możliwe jest uzyskanie wiarygodnej opinii biegłego, która będzie miała odpowiednią wartość dowodową w postępowaniu karnym.

Słowa kluczowe: przestępczość gospodarcza; przestępczość gospodarcza; działania śledcze (detektywistyczne); wiedza specjalna; badanie; badanie pisma ręcznego.

На стадії досудового розслідування проведено судово-почеркознавчу експертизу з метою встановлення автентичності підписів від імені директора приватного підприємства «Західоптбуд» на договорі купівлі-продажу частки в статутному капіталі підприємства та на довіреності. Відповідно до визначених обставин, висновок експертизи № 5582 від 07.10.2020 р. указав на ймовірне невиконання підписів самим директором, однак висновок не набув категоричного характеру через відсутність достатньої кількості вільних зразків підписів, необхідних для повноцінного порівняльного аналізу⁷.

Ця ситуація свідчить, що обмежений порівняльний матеріал значно ускладнює визначення факту виконання підпису конкретною особою та знижує доказову цінність експертного висновку в судовому провадженні. Наслідком цього зазвичай є неможливість констатації однозначного ідентифікаційного висновку. Отже, зазначена судова справа підтверджує важливість чіткого дотримання методичних вимог до обсягу порівняльного матеріалу, що надаються на почеркознавчу експертизу, зокрема в справах щодо підроблення підписів у документах, які мають юридичну силу.

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що наявність повного, якісного і репрезентативного масиву порівняльних зразків є обов'язковою умовою для отримання достовірного й значущого висновку експерта. Ненадання таких зразків не лише знижує доказову силу експертизи, але й може негативно вплинути на об'єктивність судового розгляду загалом.

Окрім цього, під час відібрання умовно-вільних зразків почерку доцільно дотримуватися низки вимог, які обумовлюють достовірність і придатність отриманих матеріалів для подальшого експертного аналізу.

По-перше, необхідна різноманітність тексту: для забезпечення повноти діагностичної бази слід залучати тексти, що містять як літерні, так і цифрові символи, слова різної довжини, а також фрагменти текстів, які містять початки та завершення рядків, абзаци, підписи, дати тощо. Такий підхід дає змогу виявити ширший спектр індивідуально-стійких ознак почерку.

По-друге, важливу роль відіграє повторюваність записів: особі доцільно запропонувати кількаразове переписування того самого тексту. Це дає змогу порівняти варіанти відтворення однакових графем і виявити закономірності, які характеризують почерк як стійку психомоторну навичку.

По-третє, необхідною умовою є фіксування процедури відбирання зразків. Уся слідча (розшукова) дія має бути детально задокументована в протоколі із зазначенням дати, часу, місця відбирання, умов (наприклад, зразки текстів), кількості наданих записів та інформації про особу, яка їх надала. Це забезпечує процесуальну допустимість зразків як джерела доказів і гарантує дотримання принципу належності доказів у кримінальному провадженні. Дотримання цих вимог відповідає як практичним, так і теоретичним засадам судової почеркознавчої експертизи й сприяє підвищенню точності висновків експертів.

Отже, зазначені недоліки істотно знижують доказову цінність висновку експерта або взагалі унеможливають його надання. Так само це може призвести до неповного дослідження обставин справи, втрати значущих доказів та ухвалення необґрунтованих процесуальних рішень. Тому актуальною є потреба в забезпеченні високого рівня професійної підготовки слідчих, прокурорів, суддів щодо основ експертного забезпечення кримінального провадження, зокрема, у сфері почеркознавства.

З метою підвищення ефективності підготовки до призначення почеркознавчої експертизи доцільним є систематичне проведення фахових тренінгів, розроблення пам'яток для практиків, а також тісна співпраця між експертними установами та правоохоронними органами щодо оптимізації алгоритмів взаємодії на етапі ініціювання експертного дослідження.

Отже, недотримання процесуального порядку під час відбирання зразків почерку або їх неналежний обсяг можуть унеможливити експертне дослідження або призвести до некатегоричних висновків, що

⁷ Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 04 липня 2023 р. у справі № 466/4886/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112070000>.

знижує доказову силу експертизи. З іншого боку, належно організований процес отримання порівняльного матеріалу із фіксуванням, дотриманням умов добровільності та з урахуванням об'єктивних параметрів створює підґрунтя для якісного, обґрунтованого та переконливого висновку експерта.

Це підтверджує актуальність і доцільність нормативного та методичного регламентування порядку відбору порівняльних зразків, а також необхідність фахової підготовки осіб, що здійснюють такі слідчі (розшукові) дії. У перспективі це дасть змогу підвищити ефективність експертного забезпечення кримінального провадження й зміцнити доказову базу у справах, пов'язаних із підrobкою документів.

Якість підготовки до призначення почеркознавчої експертизи є ключовим чинником, що визначає можливість повного, об'єктивного й науково обґрунтованого вирішення поставлених у кримінальному провадженні завдань.

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що почеркознавча експертиза відіграє ключову роль у розслідуванні господарських кримінальних правопорушень, особливо коли йдеться про встановлення автентичності підписів і з'ясування виконавця рукописних текстів у підrobлених документах. Доказовий потенціал таких експертиз обумовлений їх здатністю встановлювати як ідентифікаційні, так і неідентифікаційні характеристики почерку особи. Водночас результативність та надійність висновків експертів значною мірою залежать від правильності та повноти підготовчого етапу призначення експертизи. Зокрема, вирішальне значення мають коректне формулювання запитань до експерта; забезпечення його репрезентативним порівняльним матеріалом; дотримання вимог до процесуального порядку отримання зразків почерку, а також їхнього обсягу та якості.

Аналіз практичних прикладів доводить, що ненадання або надання недостатньої кількості зразків підпису / почерку унеможливує досягнення категоричних висновків, що суттєво знижує доказову силу експертизи. Окрім того, особи часто користуються правом не надавати зразки, що додатково ускладнює процедуру. У зв'язку з цим особливого значення набуває забезпечення процесуально грамотного відбирання вільних і експериментальних зразків з дотриманням таких принципів, як добровільність, повнота, фіксування обставин відбирання, повторюваність текстів і охоплення широкого спектра почеркових ознак. Отже, для забезпечення ефективності застосування почеркознавчих експертиз у кримінальному провадженні щодо господарських злочинів, необхідне комплексне поєднання правового, процесуального та тактичного підходів до організації їх підготовки та проведення. Це дасть змогу істотно підвищити якість досудового розслідування, обґрунтованість висновків експертів і, зрештою, справедливість судових рішень.

References

- Hryha M. A. (2016). Kryminalistychne doslidzhennia pidpysiv, vykonanykh za dopomohoiu tekhnichnykh pryimiv: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 20 s [in Ukrainian].
- Ishchenko V. A. (2012). Stanovlennia ta rozvytok pocherkoznavstva: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 234 s [in Ukrainian].
- Ivakin E. O. (2002). Teoretynchni ta metodychni pytannia neidentyfikatsiinykh doslidzhen v sudovomu pocherkoznavstvi: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 16 s [in Ukrainian].
- Komissarova N. O. (2003). Kryminalistychne doslidzhennia pidpysiv, vykonanykh v umovakh obmezhenoho zorooho kontroliu: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 20 s [in Ukrainian].
- Kopylchenko T. Yu. (2010). Ekspertni pomylky u pocherkoznavchomu doslidzhenni ta shliakhy yikh podolannia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 16 s [in Ukrainian].
- Melnyk D. V. (2012). Doslidzhennia maloinformatyvnykh pidpysiv metodom strukturno-heometrychnykh kharakterystyk: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Irpin. 18 s [in Ukrainian].
- Naukovo-metodychni rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen: zatv. Nakazom Ministerstva yustytzii Ukrainy 08.10.1998 № 53/5 (zi zminamy) // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> [in Ukrainian].
- Syrotenko N., Tamoshunaite R., Abrosymova V. (2021). Vyrishennia okremykh intehratsiinykh zavdan u sudovo-pocherkoznavchii ekspertyzi. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. S. 135–152 [in Ukrainian].
- Tiulieniev S. A. (2023). Mozhlyvosti pocherkoznavchoi ekspertyzy u rozsliduvanni reiderstva. *Visnyk Odeskoho naukovo-doslidnogo instytutu sudovykh ekspertyz Ministerstva yustytzii Ukrainy*. № 14. S. 29–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-9656/2024-14-3> [in Ukrainian].
- Vyroky Shevchenkivskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 04 lypnia 2023 r. u spravi № 466/4886/21. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112070000> [in Ukrainian].
- Vyroky Zaliznychnoho raionnoho sudu m. Lvova vid 05 kvitnia 2023 r. u spravi № 462/3797/21. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110015197> [in Ukrainian].
- Yuzishyna T. V. (2023). Problematyka provedennia sudovo-pocherkoznavchoi ekspertyzy pry identyfikatsiinomu doslidzhenni pocherku ta pidpysiv v elektronnykh dokumentakh. *Ekspert: paradyimny yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia*. № 1 (25). S. 56–61. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1\(25\)-56-61](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1(25)-56-61) [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 17.10.2025 / Рецензовано 27.11.2025 / Прийнято до друку 16.12.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Усатий, В., (2025). Почеркознавчі експертизи у розслідуванні господарських кримінальних правопорушень. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 141-146 DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.16>.

